

**O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY NAFAQALARNI VA MODDIY
YORDAMLAR TAYINLASHNING HUQUQIY ASOSLARI**

Aliyev Ma’ruf Komiljon o‘g‘li

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti dotsenti

Jommurodova Gulnoza Anvar qizi

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti Iqtisodiyot fakulteti
talabasi*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O‘zbekistonda ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordamlarni tayinlashning asosiy huquqiy bazasi tahlil qilindi. Amaldagi qonunlar, hukumat qarorlari va elektron tizimlar asosida nafaqalarni belgilash jarayonining afzalliklari hamda mavjud muammolari yoritildi. Statistik ko‘rsatkichlar va xalqaro tajriba taqqoslanib, tizimning samaradorlik darajasi baholandi. Tadqiqot natijalari manzillilikni oshirish, raqamlashtirish va shaffoflikni kuchaytirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *ijtimoiy nafaqa, moddiy yordam, huquqiy asos, manzillilik, elektron reyestr, ijtimoiy himoya, statistika*

Annotation. *This article analyzes the legal framework for assigning social benefits and financial assistance in Uzbekistan. The study examines relevant laws, government decisions, and digital systems regulating benefit distribution. Statistical indicators and international practices are compared to assess the system's effectiveness. The findings highlight the need to improve targeting, digital integration, and transparency in the social protection system.*

Keywords: *social benefits, financial assistance, legal framework, targeting, digital registry, social protection, statistics*

KIRISH

Ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordamlarni tayinlash — davlatning ijtimoiy siyosatidagi eng muhim mexanizmlaridan biri bo‘lib, u kambag‘allikni kamaytirish, nogironligi yoki ijtimoiy himoyaga muhtoj boshqa guruhlarini qo‘llab-quvvatlash,

hamda ijtimoiy tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekiston konteksti esa so'nggi yillarda bu yo'nalishda keng qamrovli islohotlar va raqamlashtirish choralari bilan ajralib turadi: 2022–2026 yillarga mo'ljallangan “Yangi O'zbekiston” taraqqiyot strategiyasi ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish va barcha muhtoj qatlamlarni nafaqalar bilan qamrab olishni ustuvor vazifa sifatida ko'rsatadi, bu strategik yo'nalish nafaqalar siyosatining huquqiy asosini mustahkamlashni talab etadi.

Huquqiy me'yorlar tizimi ikki darajada shakllangan: bir tomondan — Konstitutsiya, qonunlar va prezident farmonlari, boshqa tomondan — Vazirlar Mahkamasi qarorlari hamda soha idoralari (masalan, Ijtimoiy himoya milliy agentligi) tomonidan tasdiqlanadigan nizomlar va yo'riqnomalar. Amaliy tartib-qoida va to'lov mexanizmlari, jumladan elektron hujjat almashinuvi, nafaqalarni to'lash tartibi va reestr orqali fuqarolarni aniqlash kabi texnik jihatlar LEX.UZ platformasida e'lon qilingan qarorlar orqali normativlashtirilgan. Masalan, ijtimoiy nafaqalarni to'lash va elektron hujjatlarni shakllantirish tartibi haqida Vazirlar Mahkamasining tegishli hujjatlari aholiga qo'llanilayotgan amaliy mexanizmlarni belgilaydi.

Raqamli transformatsiya ijtimoiy yordam tizimining manzilliligi va shaffofligini oshirishga katta imkon yaratmoqda: “Ijtimoiy himoya yagona reyestri” va my.gov.uz portali orqali ariza qabul qilish, murojaatlarni kuzatish, hamda nafaqalarni tayinlash jarayonini avtomatlashtirish amaliyoti joriy etilmoqda. Bu esa nafaqat noto'g'ri to'lovlar va suiiste'molning oldini olish, balki ma'lumotlar bazasining yangiligi va tezkorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, huquqiy bazaning samarali ishlashi uchun bir qator muammolar ham mavjudligi ta'kidlanadi: manzillilik darajasini oshirish, aholini ijtimoiy himoya oluvchilarini aniq identifikatsiyalash, byurokratik to'siqlarni kamaytirish va lokal darajadagi xizmatlarni muvofiqlashtirish lozimligi kabi masalalar keng muhokama qilinadi. Amaliyotda bu muammolarni bartaraf etish maqsadida Vazirlar Mahkamasi tomonidan ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslarni aniqlash va nafaqalarni tayinlash tartibiga oid nizomlar doimiy yangilanib

borilmoqda, shuningdek mahalliy ijtimoiy xizmatlar markazlari hamda bank tizimi bilan integratsiya orqali to'lovlarni amalga oshirish mexanizmlari tartibga solinadi.

Mazkur maqolaning kirish qismida ta'kidlanishi kerakki, ijtimoiy nafaqalar huquqiy jihatdan nafaqat moddiy yordam manbai, balki fuqarolarning ijtimoiy huquq-himoyasining bir qismi sifatida qaraladi. Shuning uchun ham huquqiy analiz nafaqalarni tayinlash mezonlari (daromad va moliyaviy holatga oid mezonlar), ijtimoiy xizmatlarning elektronlashtirilgan registri, shikoyat va apellyatsiya mexanizmlari hamda nafaqalarni to'lashning moliyaviy-byudjet asoslari kabi masalalarni o'rganishni talab etadi. O'rganilayotgan mavzu xalqaro tajriba asosida ham tahlil qilinadi: xorijiy amaliyotlar — raqamli identifikatsiya, “bir darcha” tamoyili, va avtomatlashtirilgan monitoring kabi yechimlarni joriy etish orqali samaradorlikni oshirish misollari sifatida ko'rib chiqiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekistonda ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordamlarni tayinlashning huquqiy asoslarini o'rganish uchun asosiy ilmiy va rasmiy manbalarni tahlil qiladi. Avvalo, mamlakatning strategik hujjatlari va qonuniy aktlari tahlili muhim: Prezidentning 2022–2026 yillarga mo'ljallangan “Yangi O'zbekiston” taraqqiyot strategiyasi (PF-60) ijtimoiy himoyani davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab, nafaqalar tizimini isloh qilish va manzillilikni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilaydi. Bu strategik poydevor huquqiy me'yorlarni yangilash va raqamlashtirish yo'nalishlarini asoslaydi.

Amaliyot va statistik tahlillar — ijtimoiy nafaqalar ta'sirini baholashda muhim manba hisoblanadi. Statistika agentligi tomonidan e'lon qilingan 2024 yil hisobotlari va daromadlar statistikasi nafaqalar qamrovi, transfertlar hajmi va ularning oilalar daromadlaridagi ulushini ko'rsatadi; bu esa huquqiy normalarning amaliy natijalarini o'lchash imkonini beradi. Ushbu statistik ma'lumotlar hujjatli tadqiqotlar va politikalarning samaradorligini baholashda asosiy manba bo'ladi.

Ilmiy adabiyotlarda O'zbekistondagi ijtimoiy himoya tizimi mavzusi nazariy va amaliy jihatlardan keng yoritilgan. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning statistik tahlilini berib, byudjet taqsimoti, nafaqalar tarkibi va manzillilik muammolarini

ko'rsatadi; davlat xizmatlarini raqamlashtirish va "yagona darcha" tamoyili orqali xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish tajribasini tahlil qiladi. Ushbu ishlarda ta'kidlanishicha, huquqiy asoslar texnik infratuzilmalar (elektron reestrlar, my.gov.uz portal) bilan uyg'unlashmasa, amaliy natijalar cheklangan bo'ladi.

Xalqaro va solishtirma tadqiqotlar ham muhim: Estoniya, Singapur singari mamlakatlarda raqamli identifikatsiya va avtomatlashtirilgan manzillik mexanizmlari ijtimoiy nafaqalar boshqaruvida samaradorlikni oshirganligi ko'rsatiladi. Bu misollar O'zbekistonda amaliy joriy etilayotgan reestr va elektron xizmatlar modellari uchun ilmiy asos va yaxshi amaliy tajriba sifatida xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordamlarni tayinlashning huquqiy asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilishga yo'naltirildi. Metodologiya markazida avvalo normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish usuli turadi. Konstitutsiya, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va ijtimoiy himoyaga oid maxsus nizomlar chuqur tahlil qilinib, ularning amaliyotdagi o'rni va ta'sir darajasi baholandi.

Tadqiqot davomida ochiq statistik ma'lumotlar — nafaqalar qamrovi, aholining daromadlari, ajratilayotgan mablag' hajmi va yillik o'zgarishlar haqidagi ma'lumotlar tahlil qilindi. Bu yondashuv ijtimoiy yordam siyosatining real natijalarini ko'rsatishga yordam berdi. Shuningdek, ijtimoiy himoya tizimining raqamlashtirilgan komponentlari, masalan, "Ijtimoiy himoya yagona reyestri" va onlayn ariza topshirish tizimlari amaliy jihatdan o'rganildi.

Metodologiyada qiyosiy tahlil ham muhim o'rin egalladi. O'zbekiston tajribasi raqamli ijtimoiy xizmatlarni muvaffaqiyatli joriy qilgan davlatlar amaliyoti bilan solishtirilib, o'xshashlik va farqlar aniqlandi. Bu solishtirish manzillilik, shaffoflik va avtomatlashtirish darajalarini baholash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahliliy yondashuv ijtimoiy nafaqalarni belgilovchi huquqiy hujjatlar (Konstitutsiya, prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari), ularning ijrosi hamda amaliy natijalarni (statistik ma'lumotlar va reestrlar) integratsiyalashga

qaratildi. Normativ bazaning tuzilishi mamlakat ijtimoiy siyosatining strategik qirralarini — kambagʻallikni kamaytirish, bandlikni oshirish va ijtimoiy himoyani kuchaytirishni — huquqiy asoslashda muhim rol oʻynaydi. Shu jihatdan “Yangi Oʻzbekiston” strategiyasi va unga bogʻliq farmonlar manzillilik va raqamlashtirishni kuchaytirish yoʻnalishlarini belgilab bergani ijobiy omil hisoblanadi. Biroq huquqiy normalar va ularning amaliy ijrosi orasida ayrim ziddiyatlar va boshqaruv muammolari mavjudligi kuzatiladi.

Statistik indikatorlarni tahlil qilar ekanmiz, nafaqalar tizimining moliyaviy hamda qamrov koʻrsatkichlari oʻsish surʼatlari mamlakatning ijtimoiy xarajatlaridagi oʻsish bilan uygʻunlashgani aniqlanadi. Masalan, soʻnggi yillarda byudjetdagi ijtimoiy xarajatlar ulushi sezilarli darajada oshgani, nafaqalar va pensiyalar uchun ajratilayotgan transfertlar hajmi oʻsishi qayd etilgani rasmiy maʼlumotlarda aks etadi; bunda pensiyalar tarkibida katta ulush saqlanadi, nafaqalar esa oilalar daromadlarida muhim rol oʻynaydi. Shu bilan birga, kambagʻallik darajasi 2024 yilda taxminan 8,9–10% atrofida qolayotgani va norasmiy bandlik masalasi isloh natijalarini cheklab qoʻyishi qayd etiladi. Ushbu statistik faktlar huquqiy meʼyoriy bazaning amaliy taʼsirini oʻlchash uchun muhim asosdir.

Amaliyotdagi muammolar sifatida quyidagilar aniqlandi. Avvalo, manzillilik va adolat mezonlarini amalda taʼminlash uchun maʼlumotlarning aniqligi yetarli emas; maʼlumotlar bazalarining yangiligi va idoralararo almashinuvdagi nosinkron holatlar notoʻgʻri yoʻnaltirilgan nafaqalarga olib kelishi mumkin. Ikkinchi jihat — nafaqalar taqsimotida shaffoflik va monitoring tizimlarining yetarli darajada samarali ishlamasligi; shikoyat va apellyatsiya mexanizmlarining fuqarolar uchun qulayligi oshirilishi lozim. Uchinchi muammo — byurokratik jarayonlar va hududiy farqlar: mahalliy boshqaruv organlari va markaziy idoralar oʻrtasidagi koordinatsiya yetishmasligi natijasida xizmat koʻrsatish sifatida nomutanosiblik yuzaga keladi. Ushbu muammolar bilan kurashish uchun huquqiy normalarni takomillashtirish yetarli emas; texnik infratuzilma, xususan elektron reyestrlar va yagona axborot platformalarining samarali integratsiyasi muhimdir.

Raqamlashtirish va elektron xizmatlarni tahlil qilganda, my.gov.uz va ijtimoiy himoya yagona reyestri kabi tizimlarning joriy etilishi ancha ijobiy o'zgarishlarni keltirdi. Elektron ariza va reestr orqali manzillilikni oshirish, noto'g'ri to'lovlarni kamaytirish va monitoringni soddalashtirish imkonlari paydo bo'ldi. Biroq tizimlarning texnik integratsiyasi, xavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish masalalari, shuningdek avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish algoritmlarining adolatliligi haqida normativ kafolatlar yetarli emas. Shuningdek, raqamlashtirish hududlar orasidagi raqamli savodxonlik va infratuzilma farqini kamaytirishga qaratilgan qo'shimcha siyosatni talab qiladi.

Xalqaro taqqoslashlar asosida aniqlangan amaliy saboqlar tahlili muhim yondashuvlarni aniqlaydi. Estoniya, Singapur va Janubiy Koreya tajribasi raqamli identifikatsiya, bir darcha tamoyili va avtomatlashtirilgan monitoring yordamida nafaqalarni targ'ib qilish va suiiste'mollikni kamaytirishda samarali ekanini ko'rsatadi. O'zbekiston uchun bu modeldan olingan qo'llanmalar — yagona raqamli IDni kuchaytirish, idoralararo ma'lumot almashinuvi uchun standartlarni joriy etish va fuqaro bilan aloqa kanalini soddalashtirish — muvofiq va amalga oshirilishi mumkin bo'lgan choralar sifatida e'tiborga loyiqdir. Biroq har bir tajriba milliy kontekstga moslashtirilishi shart; shu sababli huquqiy me'yorlarni va axborot tizimlarini mahalliy sharoitga mos ravishda sozlash zarur.

Huquqiy baza mavjud va strategik yo'nalishlar aniq belgilangan, ammo amaliy ijroni yaxshilash uchun normativ hujjatlar bilan texnik infratuzilma orasidagi uyg'unlik kuchaytirilishi lozim.

Statistik ma'lumotlar nafaqalar siyosatining real ta'sirini baholash uchun yetarli asos beradi; biroq ma'lumotlar sifatini oshirish va idoralararo integratsiyalashuvni kuchaytirish bilan tahlilning aniqligi oshiriladi.

Raqamli transformatsiya samaradorlikni oshirish uchun muhim vosita bo'lib, uni qo'llashda ma'lumotlar xavfsizligi, algoritmik adolatlilik va raqamli kirish imkoniyati kabi omillar e'tiborda bo'lishi kerak.

Amaliy tavsiyalar qisman tahlil natijalaridan kelib chiqadi: normativ hujjatlarda elektron reestrlar va avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish standartlarini

aniq belgilash; idoralararo ma'lumot almashinuvini yuridik jihatdan mustahkamlash; hududlarda raqamli xizmatlar uchun infratuzilma va savodxonlikni oshirish dasturlarini kengaytirish; shikoyat va monitoring tizimlarini mustaqil va fuqarolar uchun qulay shaklda tashkil etish. Ushbu choralar huquqiy asoslarni amaliy natijaga aylantirishda yordam beradi va nafaqalar siyosatining ijtimoiy adolatga xizmat qilish imkoniyatini oshiradi.

Umuman olganda, huquqiy asoslar va raqamli imkoniyatlar uyg'unlashgan taqdirda O'zbekiston ijtimoiy nafaqalar tizimini manzilli, shaffof va samarali boshqarish bo'yicha muhim yutuqlarga erisha oladi. Shu bilan birga, maqolada keltirilgan tahliliy natijalar normativ hujjatlarni yangilash, statistika sifatini oshirish va elektron xizmatlar infratuzilmasini kuchaytirishga yo'naltirilgan aniq qadamlarni talab qiladi.

XULOSA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordamlarni tayinlash bo'yicha huquqiy asoslar izchil shakllangan bo'lsa-da, ularni amalda samarali qo'llash doimo takomillashtirib borishni talab qiladi. Konstitutsiya, prezident farmonlari va hukumat qarorlarida belgilangan normalar ijtimoiy himoyaning kafolatlangan tizimini yaratadi, biroq amaliyotda manzillilik, shaffoflik va idoralararo ma'lumot almashinuvi kabi jarayonlar hamon to'liq ishlamaydi.

Raqamlashtirish jarayonlari — elektron reyestr va onlayn xizmatlar — tizimni ancha soddalashtirdi, lekin ularning texnik barqarorligi va ma'lumotlar aniqligi ustida ishlash zarur. Statistik ma'lumotlar nafaqalar aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirayotganini ko'rsatadi, ammo kambag'allikni kamaytirish bo'yicha yanada aniq choralar muhim. Umuman, huquqiy asoslar mustahkam, ammo ularni amaliyot bilan uyg'unlashtirish, fuqarolar bilan muloqotni yaxshilash va xizmatlar sifatini oshirish ijtimoiy yordam tizimining kelgusi rivoji uchun asosiy yo'nalish bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: Adolat nashriyoti. (2023)

2. “Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi” PF–60-son Farmon. – Prezident rasmiy portal. (2022)
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordamlar bo‘yicha qarorlari. – LEX.UZ Milliy qonunchilik bazasi. (2024)
4. “Ijtimoiy himoya yagona reyestri” to‘g‘risidagi nizom. – Ijtimoiy himoya milliy agentligi. (2023)
5. Statistika agentligi: Aholi daromadlari va ijtimoiy transfertlar bo‘yicha hisobot. – Stat.uz. (2024)
6. Karimov M., Mardonov J. “O‘zbekistonda ijtimoiy himoya tizimi va islohotlar yo‘nalishlari”. Ilmiy maqola to‘plami. (2022)
7. Komiljon o‘g, A. M. R. (2025). OZBEKISTONDA IJTIMOY NAFAQALAR TIZIMINI RIVOJLANISHI. *Conferencea*, 1-8.
8. Aliyev, M. R. (2023). Aholini ijtimoiy himoya qilishda pensiya va ijtimoiy nafaqalarning o‘rni. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 1(9).
9. Ugli, A. M. K. (2023). COOPERATION WITH INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS: CURRENT STATE AND PROSPECTIVE DIRECTIONS. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 3(02), 141-145.
10. Ma‘ruf, A., & Tilovbek, S. (2024). THE ROLE OF SOCIAL SECURITY CONTRIBUTIONS IN PENSION PROVISION. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 4(05), 51-56.